

ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОВІДНИХ КРАЇН ЄС ЩОДО ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

У статті аналізуються антикризові заходи, узгоджені на міжнародній арені за участю ЄС. Визначено еволюцію підходів у вирішенні економічних проблем від державної підтримки економіки до згорання антикризових заходів. Виокремлено головні антикризові напрямки, за якими було домовлено співпрацювати.

Ключові слова: Світова фінансово-економічна криза, ЄС, дипломатія, антикризові заходи.

В статье анализируются антикризисные мероприятия, согласованные на международной арене при участии ЕС. Определенно эволюцию подходов в решении экономических проблем от государственной поддержки экономики к свертыванию антикризисных программ. Выделены главные антикризисные направления, по которым договорились сотрудничать.

Ключевые слова: Мировой финансово-экономический кризис, ЕС, дипломатия, антикризисные мероприятия.

In the article the anti-recessionary measures, coordinated on an international arena with participation of EU, are analyzed. Evolution of approaches in the decision of economic problems from state support of economy to rolling up of anti-recessionary measures is resulted. Main anti-recessionary directions, on which was persuaded to cooperate, are selected.

Key words: Global financial and economic crisis, EU, diplomacy, anti-recessionary measures.

Початок відкритої фази світової фінансової кризи став справжнім шоком для країн Старого світу. Системна основа, що створювала надійний захист для господарських суб'єктів єдиної Європи, під ударами фінансової дестабілізації в Сполучених Штатах, дала збій. Ті невеликі імпульси, які надходили з початку 2008 року, були знівельовані впевненістю у системній стійкості євроспільноти. Проте, традиційні інструменти протидії кризовому наступу не змогли дати належного ефекту. З цієї причини тотальне економічне розбалансування не було зупинено на початковій стадії. Переможна хода фінансової кризи відбулася і в ЄС. Разом з тим провідні країни регіону зрозуміли необхідність використання дипломатичних важелів для консолідації та координації зусиль, направлених на вирівнювання фінансової системи.

Актуальність теми зумовлена, насамперед, тим, що події відбуваються сьогодні, і ще не мають однозначного описання, аналізу та визначення. Наступною причиною є те, що Європейський Союз на сучасному етапі являє собою ключового гравця на міжнародній арені, а, отже, будь-які заходи, прийняті державами-членами, невідворотно вплинуть на хід подій у світі. Якщо казати саме про дипломатичну роботу ЄС у період кризового розбалансування, то її значущість полягає в тому, що цим інструментом досягається ефект координованості зусиль між усіма

провідними країнами світу з метою пришвидшення переходу до нової системи світоустрою та зменшення втрат спричинених таким потрясінням.

Наукових робіт, які торкаються безпосередньо теми дослідження є досить мало, адже фінансово-економічна криза ще продовжується, а отже її об'єктивна характеристика не може існувати в повному обсязі. Разом з тим існує достатньо досліджень, що стосуються першого етапу кризи. Серед українських дослідників виділились Ю. Уманців [1], М. Фесенко [2], А. Гальчинський [3]. Роботи цих дослідників висвітлюють такі питання, як причини фінансово-економічної кризи 2008 року, її розвиток і вплив на провідні країни світу. В Росії також виділилася група вчених, які розглядають питання, що торкаються причин та розвитку світової фінансової кризи [4], реакції на неї регіональних лідерів [5], а також проблемам нової архітектури світу [6], і зокрема ролі ЄС у ній [7]. У зарубіжній практиці дослідженню в основному підлягають окремі події дипломатичного та економічного життя [8], а також прогнозування подальшого сценарію розвитку людства [9].

Першим антикризовим заходом, який було проведено на міжнародному рівні, став саміт «фінансової сімки» проведений у Вашингтоні 11 жовтня 2008 року. На зустріч була також запрошена Російська Федерація в якості повноправного непостійного члена. ЄС був представлений міністрами фінансів:

Великобританії – Алістером Дарлінгом, Франції – Крістіном Лагардом, Німеччини – Петером Штайнбрюком та Італії – Томмазо Падоа-Скіоппою. В ході обговорення питань щодо існуючої ситуації у світовій фінансовій системі було виокремлено головні, першочергові питання, що потребують негайного вирішення шляхом використання скоординованої фінансово-економічної політики. З цих питань було складено план, який передбачав, що держави «Великої вісімки» побудують надійну систему страхування внесків; гарантують збереження депозитів громадян у своїх країнах; вживатимуть заходи щодо відновлення вторинного ринку іпотечних застав та інших секьюритизованих активів; співпрацюватимуть з Міжнародним валютним фондом у наданні допомоги країнам, що постраждали від фінансової кризи [10].

У документі підкреслюється, що план носить невідкладний і надзвичайний характер. Крім того, країни-учасниці визнали необхідність реформування світової фінансової системи. Документ представив міністр фінансів США Генрі Полсон. Якщо характеризувати цей документ, то в першу чергу треба сказати, що він мав декларативний характер, занадто вузькі рамки для ефективного застосування та, в результаті, був знівельований урядовими антикризовими кроками.

Наступною вагомою подією, яка стала логічним продовженням дипломатичної лінії провідних країн, став саміт «Великої двадцятки» проведений у Вашингтоні 14-15 листопада 2008 року. Ключовою проблемою обговорення були антикризові заходи та створення контурів нової фінансової архітектури світу, за що зустріч стали називати «антикризовий саміт» або «Бреттон Вуд II». Зустріч на вищому рівні відбулася за ініціативою президента Франції Ніколя Саркозі та прем'єр-міністра Великобританії Гордона Брауна. Засідання розпочалося з промови президента США Дж. Буша молодшого, де було визначено ті галузі господарства, на які необхідно звернути найбільшу увагу.

Якщо казати про позицію європейських держав на даному саміті, то треба сказати, що вона головним чином ґрунтувалася на ідеї, закріпленій у підсумковому документі, підписаному після неформального екстреного саміту Євросоюзу в Брюсселі, яка полягає в проведенні реформи світової фінансової системи за рахунок перетворення Міжнародного валютного фонду в головного організатора, що відповідає за стабільність світових фінансів. Така позиція виникла не одразу. Фундаментальні суперечності, щодо бачення проекту реформ, відбувалися між Великобританією та Німеччиною, з одного боку, та Францією – з іншого. Головна ідея французького проекту полягала в тому, що існуюча система контролю за роботою світового фінансового ринку та управління ним більше не відповідає глобальним реаліям. Виходячи з цього, Франція пропонувала провідним державам створити новий механізм регулювання світової фінансової і банківської системи. В той час як Великобританія та Німеччина не підтримували ідею прямого контролю світового ринку з боку національних держав або груп країн. Але врешті-решт альтернативна позиція була знайдена.

Щодо результатів, які були отримані в ході зустрічі, то вони були окреслені в фінальному комюніке, яке містило 47 пунктів. У ньому наголошувалось на необхідності забезпечення прозорості світової фінансової системи, встановити суворий контроль за роботою світових фінансових організацій. Також країни «Великої двадцятки» зобов'язуються використовувати фінансові механізми для стимулювання попиту на внутрішніх ринках; визнавати необхідність підтримки грошової політики відповідно до внутрішньоекономічних умов кожної країни; надавати підтримку економікам, що розвиваються, в доступі до фінансування в непростих умовах, що склалися; продовжувати самовіддані спроби та проводити будь-які необхідні заходи для стабілізації фінансової системи [11].

Лідери «Великої двадцятки» також домовилися про проведення наступного саміту 30 квітня 2009 року. Зокрема, на ньому конкретно мало обговорюватись питання по регулюванню ринку цінних паперів.

Наступною важливою подією дипломатичного життя провідних країн ЄС став квітневий саміт «Великої двадцятки» у Лондоні в 2009 році. В основі даної зустрічі планувалося покласти питання, пов'язані з реформуванням світової фінансової системи. В ході обговорення були прийняті наступні рішення: вжити заходів щодо країн, в яких існують «податкові оазиси», з метою викоринити ухиляння від сплати податків за допомогою офшорних банків. Було також підкреслено, що «збитки світової фінансової системи від діяльності офшорів оцінюються в 1,7-11,5 трлн дол» [12]; ввести нових правил платежів і бонусів менеджменту компаній, а також контролю за їх виплатами; підвищити довіру до фінансової системи та методам її регулювання; створити систему прогнозування економічних криз, сформувані Раду з фінансової стабільності.

Цікавим є також той факт, що фінансові ринки по всьому світу під час роботи саміту зростали на 5-7 %, хоча, фактично, системоутворюючі питання розглядалися досить поверхово.

Поєднання національних антикризових програм та відносної узгодженості дій в напрямку боротьби з кризою призвели до того, що більшість провідних держав досягли вирівнювання промислового спаду та економічної активності влітку 2009 року. Зокрема, з другого кварталу 2009 року в двох найбільш розвинених державах ЄС – Німеччині та Франції – зафіксоване зростання ВВП на 0,4 та 0,3 % відповідно [13]. Причинами цього стало підвищення експортного попиту на їх продукцію, а також накопичення товарів на складах.

Зважаючи на досить важливі дані економічної активності, можна говорити про перехід світової фінансово-економічної кризи у фазу стабілізації.

Першою важливою подією міжнародного характеру другої половини 2009 року став саміт «Великої двадцятки», проведений у Пітсбурзі, США. Значущість цієї зустрічі важко переоцінити, адже вона підбила підсумок ефективності спільних антикризових заходів вироблених на попередньому Лондонському саміті, коли світ стояв на порозі затяжної депресії. Позиція континентальних держав Євросоюзу

(Німеччини, Франції та Італії) на цій зустрічі була попередньо узгоджена на двосторонніх зустрічах на початку вересня. Вона полягала в тому, щоб збільшити контроль за банківським сектором, відмовитись від практики застосування «податкових оазисів» та субсидування банківської галузі. Що ж до Великобританії, то її представники намагалися обходити дискусії по субсидуванню банків у зв'язку з тим, що англійська економіка «все ще знаходиться в рецесії» [14].

Загалом, після обговорення було прийнято наступні рішення:

1. Закріпити оздоровлення економіки. Продовжувати стимулювання до тих пір, поки не буде забезпечене стабільне зростання економіки та приступити до роботи по координації зусиль направлених на поступове згортання підтримки в бюджетній, валютній і фінансовій сферах.

2. Закласти основу для міцного, стійкого і збалансованого зростання. «Велика двадцятка» домовилась спільними зусиллями оцінювати економічні плани один одного і вживати політичних заходів на підтримку відновлення необхідного балансу в світовому попиті.

3. Впроваджувати нові жорсткі механізми регулювання фінансових ринків. Країни-учасниці домовилась про жорсткі міжнародні стандарти по банківському капіталу – збільшення банківського капіталу та підвищити його якість – і про жорсткі міжнародні стандарти компенсацій, направлені на зменшення ризиків.

4. Поступово відмінити неефективні паливні субсидії і збільшити прозорість ринків енергоресурсів.

5. Вдосконалити нагляд і регулювання на ф'ючерсних ринках нафтопродуктів і підвищити прозорість нафтових ринків шляхом повнішої звітності про здобич, споживання і зберігання нафти.

6. Модернізувати інфраструктуру глобального економічного співробітництва. Передати 5 % квот МВФ від надмірно представлених країн недостатньо представленим, даючи країнам з економікою, що розвивається, право голосу в МВФ.

7. Підтримати найбільш уразливих громадян світу. Держави прийняли конкретні зобов'язання розширити доступ до продовольства та палива серед найменш забезпечених людей планети. Новий Трастовий фонд Всесвітнього банку фінансуватиме інвестиції в продовольчу безпеку та програми, що розширюють доступ до поновлюваної енергії.

8. Виконання колишніх зобов'язань [15].

Таким чином, Пітсбургський саміт став проміжною ланкою міжнародних зусиль по відновленню світового господарства.

Не менш важливою подією стала зустріч 6 листопада 2009 року в м. Сент-Ендрюс міністрів фінансів та голів центральних банків країн «Великої двадцятки». На відміну від попереднього саміту G20, проблему, що стосується архітектури майбутнього світоустрою було вирішено не обговорювати. Такий хід подій аж ніяк не влаштував Великобританію, яка виступала з ініціативою введення у світ так званого податку Тобіна, податку з фінансових трансакцій, що призвело до головного скандалу зустрічі.

Разом з тим, основною темою дискусії було обрано питання щодо вартості та механізму продовження боротьби з глобальним потеплінням. Офіційним підсумком зустрічі в комюніке оголошено план підготовки національних та регіональних програм економічного відновлення за підсумками кризи 2007-2009 років.

За ним до січня 2010 року повинні бути сформульовані національні програми; починаючи з квітня, за підтримки МВФ і Всесвітнього банку в рамках форуму фінансової стабільності почнеться взаємний моніторинг і аналіз відповідності програм цілям «Великої двадцятки»; саміт у Канаді в червні 2010 року затвердить набір заходів для досягнення цієї мети; процес взаємного контролю і вироблення загальної стратегії посткризового періоду завершиться лише на саміті голів держав G20 у Канаді в листопаді 2010 року [16].

Отже, зустріч у Сент-Ендрюс не принесла значних успіхів ані країнам ЄС, ані жодній іншій державі у зв'язку з ухиленням від обговорення дійсно важливих питань, які мають ключове значення в справі боротьби за фінансову стабільність.

Наступним заходом, який був вирішальним для всіх країни-учасниці ЄС, стало затвердження прийнятого 7 травня на саміті зони євро рішення про створення європейського стабілізаційного механізму. «За словами міністра економіки і фінансів головної в ЄС Іспанії Олени Сальгадо об'єм цього фонду складе 750 млрд євро. До цієї суми увійде 60 млрд євро, які збере у вигляді кредитів Єврокомісії, гарантії держав зони євро на 440 млрд євро, і внесок МВФ в 250 млрд євро» [17].

Важливим моментом є те, що рішення стосується не створення фонду, де акумульовані ресурси, а саме механізм для швидкого збору кредитних коштів під прийнятні відсотки для придушення кризових тенденцій у країнах зони євро. Також треба відмітити, що європейські інструменти по подоланню кризи не обмежуються створенням стабілізаційного механізму. Європейський центробанк постійно вживають серйозні монетарні заходи для стабілізації ситуації навколо євро. Цікавим моментом є те, що більшість фондових майданчиків у той же день відгукнулися на це рішення зростанням курсу євро.

Ще одним надзвичайно вагомим заходом, на якому відбувалася дипломатична гра провідних країн ЄС, став саміт «Великої двадцятки», що проходив 26-27 червня в Торонто. Головною темою зборів мала стати нова фінансова архітектура світу, але через проблеми із швидкістю впровадження реформ, узгоджених на попередніх зустрічах, деякі країни ще не готові будувати нову систему координат. З цієї причини основним питанням стала бюджетна політика провідних країн, а також строки припинення допомоги з боку держави фінансовому сектору. Зокрема, основна полеміка відбувалася через розбіжність у поглядах Євразійських країн та США. Наприклад, європейські країни і Росія обговорювали так звану «стратегію виходу» – згортання заходів стимулювання економіки, на які вони пішли під час кризи. Проведення такої політики, на думку цих країн, повинно привести до зниження бюджетного дефіциту.

США дотримувалися іншої позиції. Адміністрація Барака Обами виступала за продовження проведення фінансового стимулювання для зміцнення тенденції виходу з економічної кризи та недопущення поновлення рецесії з подвійною силою.

Головні ж висновки, які були зроблені по закінченні зустрічі, відображені в спільному комюніке і полягають в наступному:

- країни прийняли на себе зобов'язання до 2013 року скоротити свої бюджетні дефіцити щонайменше удвічі;
- країни-учасниці також зобов'язуються в 2016 році понизити або хоч би стабілізувати співвідношення державного боргу до ВВП;
- в питанні реформи міжнародних банківських інститутів і введення заходів по більшому контролю за ними країни ухвалили рішення оцінити ситуацію в контексті кожної окремої країни. Вони погодилися прискорити цю роботу напередодні саміту в листопаді 2010 року в Сеулі;
- обговорювалося питання, що стосувалося оподаткування фінансових операцій, так званий «податок на банки». Було вирішено залишити введення такого податку на розсуд кожної окремої країни [18].

Таким чином, дослідивши усі ключові заходи, які були використані зовнішньополітичними відомствами країн ЄС, можна прослідкувати чітку стратегічну лінію, яка направлена на вироблення дієвих механізмів превентивного реагування на виклики, що надходять з кредитно-фінансової сфери, хоча також можна побачити і деякі зародки автономізації, оскільки під час кризового розбалансування така стратегія досить швидко приносить позитивні результати. Надзвичайно важливим став й той факт, що відбулася еволюція в підходах щодо макроекономічної діяльності від державної підтримки ключових господарських суб'єктів в 2008 – першій половині 2009 року до згорання антикризових програм у 2009 та 2010 роках. Основними ж рішеннями зустрічей в 2009-2010 роках стали вироблення дієвих механізмів стримування нових хвиль кризового розбалансування, підвищення контролю за фондовими ринками, сприяння розвитку поновлюваних джерел енергії, поступове згорання державної підтримки приватним банкам та підприємствам. Разом з тим залишаються відкритими питання впливу кризи на зміну безпекової та військової політики провідних країн ЄС, а також вирішення внутрішньо європейських проблем, спричинених кризовим розбалансуванням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Уманців Ю. Глобальні фінансові виклики: світовий досвід і українські реалії / Ю. Уманців // Фінанси України. – 2009. – № 1. – С. 73–85.
2. Фесенко М. Глобальна економічна криза: причини та наслідки / М. Фесенко // Зовнішні справи. – 2008. – № 12. – С. 31–34.
3. Гальчинський А. Світова фінансова криза: витоки, логіка трансформацій / А. Гальчинський // Дзеркало тижня. – 2008. – № 42. – 8 листопада. – С. 8.
4. Холодков Н. Истоки и масштабы глобального финансово-экономического кризиса / Н. Холодков // Латинская Америка. – 2009. – № 5. – С. 4–5.
5. Яковлев П. Антикризисные меры Аргентинских властей / П. Яковлев // Латинская Америка. – 2009. – № 5. – С. 16–18.
6. Колодко Г. Великая трансформация. Могло ли быть лучше? Будет ли лучше? / Г. Колодко // Мировая экономика и международные отношения. – 2010. – № 4 (апрель). – С. 3–14.
7. Субботин А. Роль Европы в формировании новой финансовой архитектуры мира / А. Субботин // Актуальные проблемы Европы. – 2009. – № 1. – С. 38–60.
8. O'Grady S. Clouds gather as G20 finance ministers try to engineer a global recovery / S. O'Grady // The Independent. – 2009. – November 5. – P. 11.
9. Rinke A. Metamorphose der Geopolitik / A. Rinke // Internationale Politik. – 2009. – № 6 (juni). – P. 38–43.
10. «Большая семерка» приняла план по борьбе с глобальным финансовым кризисом [Электронный ресурс] // NEWSru. Экономика. – 2008. – 11 окт. – Режим доступа : <http://rus.newsru.ua/finance/11oct2008/planchik.html>.
11. Statement From G-20 Summit [Electronic resource] // The New York Times. – 2008. – November 16. – Access regime : <http://www.nytimes.com/2008/11/16/washington/summit-text.html?pagewanted=all>.
12. Апрельский (2009 г.) саммит G20 в Лондоне и его основные итоги. Аналитический отчет / Институт развития фондового рынка. – М. : Издательство ИРФР, 2009. – С. 20.
13. Европа выходит из кризиса // Дело. – 2009. – 16 ноября.
14. O'Grady S. Clouds gather as G20 finance ministers try to engineer a global recovery / S. O'Grady // The Independent. – 2009. – November 5. – P. 11.
15. Key Accomplishments of the Group of 20 Pittsburgh Summit [Electronic resource] // America – Engaging the World. – 2009. – September 25. – Access regime : <http://www.america.gov/st/texttrans-english/2009/September/20090928132153eafas0.9592249.html>.
16. Бутрин Д. G20 предпочитает обсуждать погоду / Д. Бутрин // Коммерсантъ. – 2009. – № 208/П (9 ноября). – С. 2.
17. Страны ЕС договорились спасти евро с помощью крупнейшего в истории стабилизационного механизма [Электронный ресурс] // Newsru. – 2009. – 10 мая. – Режим доступа : http://www.newsru.com/finance/10may2010/eu_fund.html.
18. Купчинецкая В. Итоги саммита G20 в Торонто [Электронный ресурс] / В. Купчинецкая // Голос Америки. – 2010. – 27 июня. – Режим доступа : <http://www.voanews.com/russian/news/VK-Results-G20-Russian-Position-2010-06-27-97278834.html>.

Рецензенти: д.і.н., професор П. М. Тригуб;
к.і.н., професор Є. Г. Сінкевич.

© Тригуб П. М., Брятко А. А., 2011

Надійшла до редколегії 19.11.2011 р.